

Проф. др Зоран Аврамовић

Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ПОРОДИЦА, ДРЖАВА И ПРАВА ДЕТЕТА

У раду се указује на улогу породице и државе у афирмацији права детета. Под притиском друштвене поделе рада и глобалистичког тржишта, породица све више преноси бригу о својој деци на друштво, односно на друге институције као што је држава. У таквим околностима, права детета се дефинишу тако да се максимализује заштита овог дела популације. У првом делу рада изложен је значај породице у формирању личности детета. У другом се указује на кризне тачке савремене породице. У трећем се излаже критичка анализа идеологије права детета по којој је целокупан проблем између родитеља и деце концентрисан у правној регулативи. Тако, држава добија улогу креатора и чувара права детета, док се улога породице и школе у васпитању за права и дужности маргинализује. У закључку се подвлачи тврдња да афирмација права детета наилази на две врсте препрека: породичне (криза) и државна (претерана брига за права детета). Подвлачи се и значај васпитања и образовања за права детета.

Кључне речи: Породица; Права детета; Закони; Држава.

***

Савремено друштво све више показује бригу за људска права, а самим тим и за права најмлађе социјалне категорије – деце. Дуго се у науци и политичкој пракси ово питање препуштало породици, односно родитељима. Међутим, своју надлежност у овој области друштвеног живота све више испоставља држава, односно њен правни поредак. У овом раду ћемо размотрити троугао који се бави правима деце.

1. ПОРОДИЦА КАО ЧИНИЛАЦ ФОРМИРАЊА ЛИЧНОСТИ

У низу чинилаца који утичу на развој детета и формирање његове личности породица је један од најважнијих. Породично васпитање представља прву степену у развоју детета и његове личности и не може се заменити неком другом институцијом. Доживљај љубави између деце и родитеља је кључни однос у развоју и васпитању. Љубав у породици је услов за развитак других друштвених осећаја, као што су: разумевање, саосећање, љубазност, поштовање других људи, праведност и друго. Потребно је да дете у породици стекне осећај сигурности и заштићености, да осети да је вољено и да се отац и мајка старају о њему. На тај начин, дете ће формирати правилну слику о себи, другим људима и околини, а то је социјално-психички темељ да се избегне осећај страха и малодушности, агресивности, повученост у себе, непријатељски став према околини.

Дете у породици упознаје односе међу људима, стиче свест о вредностима, развија своје емоције. Одрастање у породици у којој постоји међусобно поверење и љубав, сараднички однос између родитеља, родитеља и деце, подстиче развој позитивних особина личности, независност и самопоуздање. С друге стране, чести сукоби, тензије и размирице у породици, превелика строгост, непоказивање љубави према детету, међусобно неповерење изазивају повученост, несигурност, агресивност и код детета развијају склоност ка неуротичности и делинквенцији. Ни претерана брига ни претерана пажња не делују позитивно на развој детета, јер оно постаје себично и несамостално.

2. ПОЈАМ ДЕТЕТА И ЊЕГОВ РАЗВОЈ

У теорији и државној пракси постоје различите дефиниције детета. Научници који се баве овом проблематиком као и различите државе, односно правни системи, користе различите дефиниције детета. Чињеница је да су деца најмлађи чланови сваког друштва. Психолошко-педагошка периодизација развоја детета обухвата: 1) период новорођенчета (прве две недеље живота); 2) дојенче (од две недеље до 12 месеци); 3) рано детињство (од 12 месеци до шесте, седме године); 4) средње детињство (од шесте, седме до 10. и 11. године); 5) преадолесценција или касно детињство (од 11, 12. до 13, 14. године); 6) рана адолесценција или пубертет (13/14–17/18 година); 7) касна адолесценција или омладинско доба (18/19–20/23 године). Ови периоди развоја детета су толико повезани да се многи психолози више не баве поделом дечјег развоја, него развојем појединих психичких

функција.¹ По критеријумима Светске здравствене организације (*WHO*), физички, психички и емоционални развој детета завршава се у 23. години.

Виготски, велики руски психолог и педагог, сместио је почетак културног развоја пред крај прве године живота детета. Кључна новина која настаје по престанку еволуције за човека садржи се у измењеној базичној структури понашања. Од те промене човек постаје кадар да функционише не само по принципу сигнализације (као једином у животињском свету) него и по принципу сигнификације, који се састоји у инструменталном коришћењу знакова.²

Виготски тврди да је антиномији биологија – култура дефинисана „у чистом и изолованом виду“. Уместо овог пара, он предлаже однос индивидуално – колективно. У великом временском распону иновације у еволуцији појављују се услед индивидуалног односа са средином, док се културне промене у историји људске врсте појављују увек као колективни, односно друштвени резултат. Ово се може исказати у виду следеће дихотомије: животиња (као индивидуално) човек (као социјално биће).

Са становишта вредности, Виготски назива културне функције и вишим, а природне нижим. Ово друго подразумева неактивност детета у односу на културну средину, заправо усвајање готових садржаја. То је својеврсни биолошки детерминизам. Оно прво уважава активност индивидуалног (детета) у односу на колективно (култура, друштво). Реч је о слободи детета да усваја знак и његова значења. Развој детета се, по Виготском, одвија под утицајем спољашње средине и тече тако да ниједан ступањ не проистиче из претходног. Реч и оруђе, исто као и друштвени однос, дакле све што према овој теорији игра примарну улогу у развоју, налазе се ван личности.³ *Биолошки тип* развоја можемо означити појмом сазревања, пошто му у основи стоји органски процес раста нервног система и под минималним је утицајем средине, док се *културни тип* развоја детета своди на учење, јер, „личност ионако нема у себи ништа изузев оног што се споља у њу унесе“, другим речима оно што је спољашње саставни је део виших облика развоја. Оваквим ставом, Виготски заправо исказује тврдњу сличну филозофији емиризма, по којој нема ништа у уму што претходно није било у чулима.

Виготски нас својом теоријом упућује на проблем васпитања детета, јер уколико је културни тип развоја детета начин уношења

---

¹ Д. Ђорђевић, *Развојна психологија*, Горњи Милановац 1984.

² Л. С. Виготски, *Сабрана дела (књига 3)*, Београд 1996.

³ *Ibid.*

онога што је споља, онда је то функција васпитања (и образовања). Шта се подразумева под појмом васпитања?

У свим теоријама васпитања подвлачи се систематска и методичка тежња „друштва“ да изгради и формира одређену личност, заправо да се изграде, развију одређена интелектуална, морална, емоционална својства и особине личности (способности, карактер, темперамент, мотиви, ставови). По суду Емила Диркема, васпитање треба да у „дух ученика угради идеје водиле које управљају нашим тумачењима стварности“.⁴ Диркем такође наглашава значај васпитања за личност (психо-физичке, интелектуално-моралне особености) и васпитања за друштво (религија, морал, националне традиције, професија, колективна мњења).

Васпитање је делотворно само уколико је укључено у неку групну и индивидуалну самосвест (схватање живота, схватање човека, схватање природе).⁵ Појам васпитања се концентрише око развоја одређених особина личности (стицање знања, развој способности, култивисање и развој потреба). Кључни елементи овог појма су одређење циљева и средстава: различито се одређују циљеви као и средства. Подсећамо на неколико циљева: 1) развој особина (својстава) личности; 2) стварање одређеног типа личности – „хармонична личност“; 3) прилагођавање природном развоју личности; 4) социјализација друштвене вредности и схватања.

Средства васпитања су: реч (предавање, убеђивање, уверавање), лични пример, текст (књиге, уџбеници), ситуационо утицање. Развој одређених особина и способности постиже се прилагођавањем средстава вежбању, подстицању, спречавању.

У српској педагошкој литератури појам васпитања се везивао за класичне особине личности – интелектуалне, моралне, естетске, физичке.

Појам социјализације није подударан са васпитањем. Социјализација је процес оспособљавања јединке да живи у одређеној култури и друштву са његовим нормама и правилима, при чему васпитање има инструментални карактер. Друштвена функција социјализације огледа се у стварању пожељног типа личности (конформиста, ауторитаран, традиционалан, аутономан).

У више теоријских ставова, као и у васпитној пракси упозорава се на један погрешан метод утицаја на развој младе особе који је најизглед прихватљив и ваљан, а заправо је дубоко погрешан и штетан по

---

⁴ Е. Диркем, *Васпитање и социологија*, Београд 1981.

⁵ З. Аврамовић, *Држава и образовање*, Београд 2003.

развојне потенцијале детета. Реч је о *презаштићености*. Родитељи верују да је свакодневна и свеобухватна брига и надзор над дететом, која подразумева свесно ометање његовог самосталног напора да се суочава са реалностима живота и да самостално проналази решења за проблеме на које наилази, прави начин да се њихово дете припреми за живот. Они родитељи који се држе начела презаштићености свог детета чине изразито рђаву ствар. Они спречавају своју децу да се служе сопственим разумом, да слободно бирају вредности, да преузимају одговорност за сопствене поступке. Тако у најбољим намерама формирају личносне особине своје деце са лошим последицама.

Међутим, у условима кризе породичних односа дете се налази на другом полу погешног васпитања – оно је незаштићено, напуштено, остављено самом себи. Разводи, сукоби и насиље у породици остављају дубок негативан траг на бићу детета а самим тим и на његову свест о правима. Да се задржимо на проблему кризе породичних односа.

3. ПОРОДИЦА У КРИЗИ И ПРАВА ДЕТЕТА

Савремена породица се везује за градски живот. Она се ослобађа економских, образовних функција и све се више „атомизује“ (родитељи и деца). У њој се преламају два ауторитета – државни и породични. У процесу социјализације јачају утицај државе и друштва. Значајно је подвући чињеницу да се мења положај жене у породици. Она се еманципује (ослобађа традиционалних улога), док је у традиционалној породици била потчињена (један морал за жену, други за мужа).

Породица је увек имала неколико функција: репродуктивну, економску, васпитну, образовну, заштитну. Породица је кључна установа за обнављање становништва, у њој се стварају економска добра, она даје прва васпитна правила, пружа емоционалну и физичку заштиту.

Међутим, са крупним друштвеним променама мењају се и функције породице. Ширење сексуалних слобода доприноси другачијем схватању репродуктивне функције породице. Све је више жена које се одлучују за дете без брачних веза. Има и појава рађања деце уз истовремен живот у формалном и неформалном браку и породици. Све већа еманципација жене омогућила је њену економску независност. Она све мање зависи од мужа тако да је порасла и њена моћ одлучивања у браку и породици. Школа, медији и разни центри за образовање преузели су од породице обавезу да васпитавају и образују децу. Свакодневни посао одваја децу и родитеље, па су ова препуштена другим институцијама. Заштитна функција се испољава најпотпуније до адо-

лесценције. Али, у условима бејби ситерки, слаби и емоционална веза између мајке и деце.

Породица се увек схватала као интимни и заштитни простор појединачне егзистенције. У односу на јавну сферу живота, породица доноси мир, смиреност, разборитост. То је, међутим, романтично схватање породичног живота и није искључено да је таквих породица било како у прошлости тако и данас. Међутим, породица има и своје друго лице. У високоурбаним срединама долази до кризе породичне заједнице и односа између супружника али и деце и родитеља. Она се дезинтегрише, све је већи број непотпуних породица, број развода је у порасту. Бројни су узроци кризе породичног и брачног живота. Општи су пораст индивидуалних слобода и ослобађање сексуалности. Посебни узроци кризе породице су следећи.

Модерно схватање *слободе* на подручју брачног живота показује се као слобода избора стила живота, слобода рађања, слобода рада и социјалне мобилности. Тако, слобода се преображава у себични индивидуализам и неповерљивост према другима. Младе особе мисле да је живот занимљивији изван брака и породице.

Повећан је број *развода* због личног незадовољства, економске независности, друштвене мобилности. Развод брака и развргнуће породице може се релативно лако поднети са становишта супружника. Али, последице развода снажно се испољавају на деци и њиховом емоционалном и интелектуалном развоју. Истраживања показују да је велики број деце из растурених породица ушло у зрело доба као „забринуте, неуспешне, незадовољне, гневне“. Друга последица развода је повећање домаћинства са једним родитељем, породице са „одсутним оцем“. Развод брака доводи до усамљивања или склапања новог брака и стварања породице са очухом и маћехом. У породичном искуству постоје разне комбинације а свака од њих производи специфичне проблеме.

Грађански *стил живота* подразумева сконцентрисаност на професионалну каријеру мушкарца или жене. То је живот по избору „бити сâм“. Посебно је драматично увећавање броја жена које су спремне да кажу деци „збогом“. Али, то може бити примамљиво у младости. Вреди размислити и о старим данима.

Истраживачи породице су констатовали већи број примера угрожавања личности и достојанства чланова породице (*насиље* у породици). Женску (и мушку) децу погађа појава сексуалне злоупотребе било у материјалном или физичком смислу. Мајка која шаље своју ћерку у проституцију починила је сексуалну злоупотребу. Појава инцеста није била реткост током историје породице. У савременом

друштву то може бити патолошко понашање родитеља, обично оца према ћерки. Последице оваквих мрачних односа у породици су углавном индивидуално-развојне, друштвене, али и кривичноправне. Регрутација за социјално девијантне групе у друштву (криминал, наркоманија, алкохолизам) обавља се из категорије злостављане и злоупотребљене деце.

Трагање за алтернативама породичног живота треба да на нов начин регулишу слободне сексуалне односе и васпитавање деце. Комунае у западним земљама нису издржале пробу времена, кибуци у Израелу су знатно кориговали своје почетне замисли о заједничком животу, а коабитација је неформални брак.

Неки социолози породице тврде да је породица у дубокој кризи и да нестаје. Други тврде да то није тачно, већ да се породица прилагођава променама у друштву. Данас су измењена схватања о сексуалности и емоционалној комуникацији у смислу јачања индивидуалистичког погледа на живот. У праву је Ентони Гиденс када предлаже да се нађе компромис између личних слобода и потребе да се формирају стабилне и трајне везе са особама другог пола.

У основи кризе породице, поред свих фактора на које указују истраживачи породице, налази се неприпремљеност будућих супружника на заједнички живот. Зашто млади људи ступају у брачну везу? Због емоционалне блискости, материјалних интереса, бекства од породице, жеље да се промени начин живота, жеље да се роде деца и сл. То су све могући разлози за склапање брака, али одлука да се девојка уда или младић ожени није увек свесна нити самостална. Отуда значај образовања за стицање културе брачног и породичног живота.

Ни самосталан избор брачног партнера није гаранција да ће брак бити успешан. Све зависи од мотива девојке и мушкарца. Најјачи мотив је љубавни а најслабији је онај по коме треба нешто променити, изаћи из досаде породичног живота. Али, слобода да се изабере брачни партнер значи и слободу да се буде сам. Брачна и породична заједница је угрожена и ставом да се не склапа брачна веза, да се пажња посвети каријери, стилу самосталног живота. Репродуктивна моћ друштва рапидно слаби таквим избором, а у дугорочној перспективи друштво губи своју супстанцу – становништво.

Стил живота „бити сам“ није карактеристичан само за савремени живот у граду. На селу се такође појављује ова форма живота али невољно и под притиском нових околности. Узмимо пример села. У тим селима је све више младића који не могу да се ожене јер девојке одлазе у град. Ако се оваква тенденција настави, последице ће бити:

одумирање села, пад пољопривредне производње и смањивање природног прираштаја.

Дакле, видимо да је стил живота „бити сâм“ захватио једнако градски и сеоски живот, само из сасвим различитих разлога.

Прва последица кризе породице свакако је све мање рођене деце, а она која одрастају у кризи трпе последице. Породица у кризи не може да унапређује права детета. Разводи, насиље, грађански стил живота, алтернативни облици породице нису „форме“ породичног живота које доприносе свести и пракси права детета.

Погледајмо уставне одредбе Републике Србије о правима и дужностима родитеља и правима деце. У Уставу Републике Србије (2006), у чл. 65 (Права и дужности родитеља) стоји: „Родитељи имају право и дужност да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и у томе су равноправни.“

У чл. 64 (Права детета) стоји: „Деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости (...) Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (...) Права детета и њихова заштита уређују се законом.“

У таквом расцепу правне норме и праксе расте проблематичност остваривања здравствене, социјалне заштите (чл. 68 и 69) и свих других права детета.

Устав има у виду позитивне и идеалне ситуације. Како решавати кризне примере породица у којима нема ни издржавања, ни васпитања, ни образовања?

4. ДРЖАВА И ПРАВА ДЕТЕТА

Држава и право су неодвојиви. Право одређује облике дозвољеног и недозвољеног понашања. Разнолико понашање појединаца и група у држави регулише се правним системом, моралним нормама и традиционалним обичајима. Модерно право је само продубило основну идеју права – признавање једнакости свих људи као формалних субјеката права. Једнакост пред законом је суштина права.

У савременом друштву ова једнакост се проширује на све старосне узрасте, тако да и дечија права постају субјект права, што значи да су правне норме диспозиција (суштина норме) и санкција (чињење по закону) важеће и за децу.

Генерална скупштина УН усвојила је 20.11.1989. године Конвенцију о правима детета. По тој конвенцији, дете је свако пунолетно лице које одређују национална законодавства, а уобичајена старост је

18 година. Са пуних 18 година стиче се активно и пасивно бирачко право а делимична пословна способност са 14 година (Закон о брачним и породичним односима Републике Србије, чл. 15). И друга права детета регулисана су ЗБПО.

Изгледа да овај закон о породичним и брачним односима није на довољан и обухватан начин заштитио права детета па се приступило концептуализацији закона који би се стриктно бавио првима детета.

Тако се и у Републици Србији 2011. године кренуло са израдом Закона о правима деце. Циљ је да се кодификују правила по којима ће се заштитити права деце у свим областима друштвеног живота: безбедност, здрава животна средина, опстанак и развој, слобода, уважавање мишљења детета, приступ службама за заштиту права детета, рехабилитација и реинтеграција. У преднацрту Закона набрајају се грађанска и политичка права детета, затим право на живот у породици, право на здравствену заштиту, следе економска, социјална и културна права, најзад, наводе се посебне мере заштите детета.

Са социолошког становишта, посебно је занимљив седми део, у коме се исписују надлежности у остваривању и заштити права детета. Ко је надлежан? Све државне институције и друштвене у лику „приватних институција“. Тако, наводе се: 1) надлежности државних органа (Народна скупштина, Влада, Национални савет за остваривање и заштиту права детета, министарства и други органи државне управе); 2) надлежности аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе; 3) приватне институције („Приватне институције обављају делатност у вези са заштитом права деце и пружањем посебне заштите деци у складу са законом.“). Тешко је проникнути о опскурност овако дефинисане приватне установе која треба да штити права детета.

Када се прочита та скица законског акта, прво што се мора применити је стриктна етатизација права о којима је реч. У скоро сваком члану наводи се појам „органи јавне власти“, који је, видимо, непрецизно дефинисан а треба да има оперативну вредност. Мора бити да је ова синтагма синоним за државне органе, али можда обухвата и парадржавне органе попут агенција, завода, дирекција итд. Свеједно, реч је о јавној власти, а то је институција од кључног значаја за друштвени и индивидуални живот. Проблем је у томе што је она нека врста надвласти или власт која се меша у сваку другу власт.

Када се тако дефинише проблем јавне власти и права детета, при чему јавна власт надзире и меша се у све, баш све друштвене делатности, добијамо заправо једну нескривену етатизацију права детета.

У овом Закону (тач. 3) наводи се да је један од основних циљева успостављање јединствених критеријума и стандарда за *остваривање*

најбољег интереса детета у свим областима живота (подвукао З. А.) и развоја детета и стварање услова за њихову примену;

Органи јавне власти (чл. 12) предузимају све мере да се детету осигура безбедан и здрав развој, највиши могући стандард живота и адекватна исхрана, очување и унапређење здравља, социјална сигурност и подршка сазнајном, социјалном и емоционалном развоју, као и заштита од свих облика насиља и опасности, и то кроз подршку родитељима и обезбеђивање помоћи у ресурсима и услугама и кроз укључивање саме деце од раног детињства у промовисање стилова живота који омогућавају здраво одрастање.

У чл. 18 нацрта Закона о коме је реч пише: „У свим активностима које се тичу детета и одлукама које се у вези са тим доносе, органи јавне власти, правна и физичка лица дужни су да поступају руководећи се најбољим интересима детета“. Тако органи јавне власти треба да „чувају односе браће и сестара, мишљења и жеље детета, уважавања дететовог доживљавања времена“. Дакле, мишљење и жеље детета ће бити у надлежности „органа јавне власти“! Значи ли то да ће прописивати исправно а елиминисати погрешно? А када се погледа десет тачака најбољег интереса детета, видимо да су то пре свега породичне бриге и дужности, самог детета а затим образовних и васпитних установа.

Запањујуће је до које мере се маргинализује породица као кључна институција у развоју сопственог детета и обликовању његових животних и професионалних интереса. Тачније, смисао живота сваког појединца утемељује се у породици, а писци овог закона би хтели да животни пут младе особе трасирају „органи јавне власти“ или држава са променљивим владама и савезима.

Друга значајна институција у животу младе особе је школа. Њена улога се у овом закону дефинише ретроградно. Образовање је пример етатизације и нормативне конфузије. И поред постојећег Закона о основама система образовања и васпитања, пише се *надзакон* који одређује право на образовање, систем образовања детета, уважавање мишљења, детета у систему образовања, услуге образовања, циљеве образовања (чл. 64–68). Да погледамо шта пише у овим члановима (нацрта) Закона о правима детета. Најпре, образовање није услуга (као што је адвокатска), већ интерактивна делатност у којој се стварају, стичу и усвајају системи знања, вредности, граде навике и вештине, развијају способности и формира самостални поглед на свет. „Органи јавне власти“ обезбеђују пружање услуга образовања, тако пише у овом надзакону, у складу са законом и стандардима. Као да закон „упозорава“ други закон!

„Систем образовања обухвата образовање детета од рођења и представља део учења током целог живота.“ Ова реченица потврђује до које мере је заобиђена породица и родитељска брига. Није јасно како систем образовања обухвата образовање од рођења! Па, ваљда су ту родитељи који брину од рођења. А где су други агенси неформалног образовања – сопствене библиотеке, социјални контакти, интернет и медији? Има и других бесмислица, попут оне да систем образовања „обезбеђује покретљивост деце у образовању“, да органи јавне власти обезбеђују средства из буџета (а одакле би?), да исти органи обезбеђују „сваком детету минимум опреме за квалитетно и конкурентно учење и стицање знања“ (минимум какве опреме?).

У систему образовања деца учествују у доношењу свих одлука које се тичу образовања, а „органи јавне власти“ су дужни да обезбеде деци сва обавештења значајна за одлуку и образложење о прихватању или одбијању. Ако би се строго примењивао овај закон, то би зачило да деца од рођења треба да изражавају своје мишљење зато што, видели смо, систем обухвата образовање деце од рођења. С друге стране, оваква замисао законске норме директно изједначава искуство деце (до 18 година) које је променљиво и афективно утемељено са стручним и научним судовима који су засновани на истраживању теорије и праксе образовања.

„Органи јавне власти“, а то су надлежни државни органи, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и приватне институције (!!), одређују циљеве образовања који се већ налазе у правним актима о образовању и васпитању са додатком специфичног педагошког максимализма. Тако, циљ је развој дететове личности до „крајњих граница“, „пун интелектуални, емоционални, социјални и морални и физички развој.“ Дакле, у овај посао ће се умешати и приватне институције, поред ангажовања свих државних установа!

Права детета су схваћена као подређивање свих „органа јавне власти“ а ваљда и стручних установа правима детета, у складу са савременом образовном идејом „дете је у центру“. Тако, ови органи треба да обезбеде право на образовање тако што ће га укључити у систем образовања и обезбедити да напредовање буде усклађено са „потребама детета“. Ако знамо шта значи потреба, онда ће сваки субјект образовања бити на мукама – креатори програма, наставници, родитељи, ученици.

Писци овог нацрта иду и даље, па пишу да је „основно и средње образовање обавезно“, а да органи јавне власти „омогућавају сваком ученику средње школе подршку ради опредељења за студије“. Ето примера етатизације над етатизацијом система образовања. Држава је дужна да обезбеди основно образовање сваком детету на својој тери-

торији. Зашто би морала и средње? Зар то није одлука родитеља и ученика? Није ли ствар његовог права да се определи за рад а не за даље школовање? Друга потешкоћа овог предлога је расположивост буџетских средстава. Већ сада се нерационално троше ова средства (бесплатни уџбеници за основну школу), а овоме треба додати осипање деце из редовног школовања. Тај проценат није занемарив, а у средњој школи би био још већи. У студији УНЕСКО-а из 1996. године „Образовна ризница“ наводи се следећи налаз: „(...) продужено трајање обавезног образовања, што јесте парадоксално, више је погоршало него што је поправило положај друштвено најугроженијих група младих људи или оних који су доживели неуспех у школи. Чак и у земљама које спадају у земље које највише улажу у образовање, лоши резултати ученика и напуштање школе процентуално обухвата веома велики број ученика.“

Како можемо спречити неко дете да напусти школовање зарад брзог запослења? Ако се у нацрту закона предвиђа да са 14 година деца оснивају своја удружења, зашто бисмо им наметали обавезу средњошколског образовања? Осим тога, постоје и трогодишње школе као бројни курсеви које користе ученици са основном школом. А шта је са приватним основним и средњим школама? Из њих је искључена брига органа јавних власти јер је то избор њихових родитеља.

Овакво поигравање са законодавством морао би да активира јавни критички ум Републике Србије уколико се не жели хипертрофија закона о људским правима који ће гушити права појединца, а потискивати права других социјалних група, организација и институција. Зашто се не би појавили закони о правима других друштвених групација по старосном, верском, националном, политичком принципу? У оваквим нацртима јасно се даје предност етатизацији права, устоличењу јавне власти као *spiritus movens*-а заштите и унапређивања права детета. Где је ту научно знање и где је ту нагомилано друштвеноисторијско наслеђе? Не почињу образовање и васпитање од креатора једног законског акта. Није ваљда дошло време да се породичне функције према сопственом детету пребаце на „органе јавне власти“. А давање надлежности приватним институцијама у остваривању и заштити права детета у образовању и другим професијама изазива осмех и зебњу. Куда то иде српска јавна научна мисао ако, с једне стране, учествује у конструкцији оваквих закона, а с друге стране избегава да критички разматра новотарије о правима као што је ова о којој је било речи?

5. ЗАКЉУЧАК

Прва детета у савременом друштву и у Републици Србији суочавају се са две врсте препрека: породичним и државним. Парадокс је у томе што су те две институције најодговорније за афирмацију права детета. Породица која је у кризи не води рачуна о правима своје деце. Али, и породица која није у кризи има свој начин васпитавања, који није увек (и не мора) да буде допринос афирмацији права детета.

На другој страни, држава са својим правним системом, без обзира на добре намере, не доприноси унапређивању права детета. Она својим системом норми може да пренагласи своју улогу, па тако добијамо етатизацију а не индивидуализацију права детета.

Дете са својим правима постаје правни субјект, а и у случају породице и у случају државе оно се суочава са проблемом моћи и власти. Више права требало би да значи мање власти и моћи. Али, не бива увек тако јер свака моћ, макар и минимална, изазива критику или апологију. Крајња консеквенца таквог односа према моћи и власти је негација ауторитета или анархично понашање.

Коначно, права детета нису само збирка права и дужности, већ и васпитање и образовање за ове вредности. Нормативни поредак друштва без васпитне стратегије за усвајање и практиковање тих норми неће бити од опште и појединачне користи.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Аврамовић, Зоран, *Држава и образовање*, Институт за педагошка истраживања, Београд 2003;
2. Виготски, Лав Семјонович, *Сабрана дела* (књига 3), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1996;
3. Диркем, Емил, *Васпитање и социологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1981;
4. Голднер-Вуков, Мила, *Породица у кризи*, Медицинска књига, Београд 1988;
5. Каменов, Емил, *Предшколска педагогија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2002;
6. Ђорђевић, Душан, *Развојна психологија*, Дечије новине, Горњи Милановац 1984;
7. Ђорђевић, Босилка, *Савремена породица и њена васпитна улога*, Институт за педагошка истраживања, Београд 1985.

Правни извори

1. Нацрт Закона о правима детета, Београд 2011.

Professor Zoran Avramović, LL.D.

Faculty of Philosophy,
University of East Sarajevo

FAMILY, STATE AND CHILDREN'S RIGHTS

Summary

This paper discusses the role of family and state in the promotion of children's rights. Under the pressure of social division of labor and globalization of the market, more and more families transferred care for children to society or other institutions such as state. In such circumstances, rights of a child are defined so that maximizes protection of this population.

In the first part of the paper the importance of family in the development of child's personality is emphasized. The second part emphasizes the crisis of a contemporary family. The third part presents a critical analysis of the ideology of the rights of a child for which the whole issue between parents and children is concentrated in the legislation. In conclusion it is underlined that the claim that recognition of the rights of the child faces two main obstacles: family (crisis) and state (excessive concern for the rights of the child). It underlines the importance of education for children's rights.

Key words: *Family; Children's Rights; Laws; State.*